

Sólyom Andrea¹

„Tipikus” sepsiszentgyörgyi migránséleltutak

Kivonat

A fiatalok migrációjáról szóló elemzés a YOUMIG projekt keretében készült, annak egyik részkutatásaként. Ez az írás a „tipikus” migránséleltutak képét vázolja föl.

Sepsiszentgyörgyön az elvándorlás a legjelentősebb migrációs trend, és az elvándorlók körében azonosíthatóak: rövid távú migránsok – ez a típus elsősorban a roma migránsok jellemzője; hosszú távú migránsok – többségük a jobb megélhetést célozza munkamigrációjával, míg egy kisebb csoport egy időben tanul és dolgozik külföldön. Vannak visszatérő migránsok is, de arányukat nehéz megbecsülni. Kvalitatív kutatásunk során interjúkat készítettünk fiatal migránsokkal.

A jelen tanulmány egy rövid elméleti felvezetővel indul, amelyet a módszertan és az interjúalanyok részletesebb jellemzése követ. A helyi kontextus című fejezet a terepmunka helyszínének demográfiai és gazdasági mutatóit, majd a város vonzó- és taszító tényezőit tekinti át. Részletesebb elemzésre három éleltutat választottunk ki. Először az életpályák mérföldköveit fogjuk részletezni, ezt követően röviden elemezzük az alanyok kötődéseit, a kibocsátó és a diaszpórák közösségeihez fűződő érzéseiket. Majd azonosítjuk a migrációtípusaikat és a narratív stratégiáikat. Végül a következtetésekben a kiválasztott éleltutakban megjelenő hasonlóságokat és különbségeket emeljük ki.

Kulcsszavak: migráció, fiatalok, éleltutak, narratívák

Abstract. “Typical” Migrant Biographies from Sfântu Gheorghe/Sepsiszentgyörgy

The analysis on youth migration was developed in the framework of “YOUMIG – Improving institutional capacities and fostering cooperation to tackle the impacts of transnational youth migration” project. The present paper offers a picture about the “typical” biographies of young migrants.

In the municipality of Sfântu Gheorghe emigration is the most important migratory trend. Among emigrants one can identify short term migrants – this type is distinctive of Roma migrants, too; long term migrants, most of them aiming to earn a living through their labour migration; while a smaller group studies and works abroad at the same time. There are also return migrants but it is hard to estimate their proportions.

During our research both quantitative and qualitative methods were used. The present paper is based on interviews conducted with young migrants.

The present study starts with a short summary of the theoretical approaches applied during the analysis, followed by the methodology and a detailed characterization of the interviewees. The chapter presenting the local context concentrates on the demographic and economic indicators of the place of the fieldwork, then a short analysis is provided about the push and pull factors of the town based on the interviews. In order to achieve a detailed analysis three biographies were selected. Firstly,

¹ PhD, a szerző adjunktus a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen.
E-mail: solyomandrea@uni.sapientia.ro.

the milestones of their lives will be compared, followed by the analysis of their identities and of their feelings toward the sending and emigrant (diaspora) communities. Secondly, their migration types and narrative strategies will be identified. Finally, the conclusions will highlight the similarities and differences revealed in the selected biographies.

Keywords: migration, youth, biographies, narratives

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Sólyom Andrea (2020). „Tipikus” sepsiszentgyörgyi migránséletutak. *Erdélyi Társadalom*, 18(2), 51–74. <https://doi.org/10.17177/77171.248>

A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mdlang=en>.

BEVEZETŐ

Ez az írás a YOUMIG² projekt keretében készült, hasonló elemzések olvashatók a projekt honlapján a Duna régió hét településéről.³

A kvantitatív és kvalitatív módszerekkel végzett kutatás⁴ empirikus eredményei alapján a helyi önkormányzatok stratégiákat készítették a fiatalok migrációja nyomán felmerülő kihívások kezelésére. A kutatók által javasolt pilotprojektek többsége a fiatal migránsok helyi gazdaságba való reintegrációját célozza, míg másik része a helyi társadalomba/közösségbe való visszaintegrálásuk elősegítésére szolgál. Az egyik javaslat, amelynek megvalósítása elkezdődött, egy, a visszatérőknek szóló tanácsadási, ügyintézési segítségnyújtó szolgáltatás – egy weboldal és egy munkatárs igazítja útba a célcsoportot annak igényei alapján az adminisztratív ügyekben. Ilyen lehet például a külföldön megszerzett oklevelek honosítása, az eddigi szakmai gyakorlat elismertetése, adóügyi és társadalombiztosítási kérdések stb. Egy másik javaslat egy adatbázis létrehozása, amely összekapcsolja a munkaerőpiaci keresletet a kínálattal, illetve ehhez kapcsolódó perszonalizált képzések elindítása (mentori és tutori programok), valamint, ha szükséges, pszichológiai tanácsadás járulhatna hozzá a képzett munkaerő visszavonásához. A harmadik javaslat, hogy a vállalkozóvá válást érdemes facilitálni annak érdekében, hogy a visszatérő migránsok, illetve az elvándorlók ne csak ingatlanba fektessék a megszerzett kezdőtőkéjüket, hanem hozzanak létre cégeket, erősítve a helyi gazdaságot. Erre találunk is példát startup-programok formá-

2 YOUMIG – Improving institutional capacities and fostering cooperation to tackle the impacts of transnational youth migration. A YOUMIG egy, az Európai Unió Duna transznacionális programja keretében finanszírozott stratégiai projekt. Azonosítója: DTP1-1-161-4.1

3 Burgas (Bulgária), Grác (Ausztria), Magyarkanizsa (Szerbia), Maribor (Szlovénia), Pozsony Rača negyede (Szlovákia), Sepsiszentgyörgy (Románia) és Szeged (Magyarország). http://www.interregdanube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/14/a1a1150b1928611be1041496f6fba44aeb8c7835.pdf

4 Statisztikai adatok elemzése, népesség-előreszámítás, a migrációban érintett intézmények képviselőivel és fiatal migránsokkal készített egyéni, illetve fókuszcsoporthoz tartozó interjúk.

jában. A társadalomba való visszailleszkedésre például a gyergyóremetei mintákat adaptálva tematikus események szervezése lehetne pozitív hatással, amely egyben a helyi identitás erősítésére, valamint a helyi kulturális, gazdasági és egyéb programok színesítésére, gazdagítására is szolgálna.

A tanulmány a migráció és a visszatérés strukturális körülményeit és affektív dimenzióját – az interjúalanyok viszonyulásmódjait, kötődéseit – vizsgálja. Egy rövid elméleti felvezetővel indul, amelyet a módszertan és az interjúalanyok részletesebb jellemzése követ. A helyi kontextus című fejezet a terepmunka helyszínének demográfiai és gazdasági mutatóira koncentrál, majd a város vonzó- és taszítótevékenységének rövid elemzése olvasható. Részletesebb elemzés céljából három életutat választottunk ki. Először az életpálya-mérföldköveket fogjuk részletezni, ezt követően röviden elemezzük a kötődéseiket és azokat az érzéseiket, amelyek a kibocsátó, illetve a diaszpóráközösségekhez fűzik őket. Majd azonosítjuk a narratív stratégiákat és tipologizáljuk migrációjukat. Végül a következtetések a kiválasztott életutakban megjelenő hasonlóságokat és különbségeket emelik ki a szakirodalmi fejezetben olvasható tipológiák szempontrendszerének hasznosításával, kiegészítésével.

ELMÉLETI KIINDULÓPONTOK A MIGRÁNSÉLETUTAK ELEMZÉSÉHEZ

A diszciplína múltját és a napvilágot látott munkák volumenét tekintve a migráció túlkutatottnak számít mind a nemzetközi, mind pedig a magyar, illetve a román szakirodalomban. Az újabb és újabb empirikus fejlemények – a migrációs hullámok, a befogadó országok, strukturális tényezők stb. változása, illetve az ide kapcsolódó jelenségek kutatására szánt európai források – révén azonban a téma továbbra is napirenden van, egyes megközelítések az analitikus hozadékok függvényében újragondolásra szorulnak.

Miközben a téma szakirodalma káprázatos sebességgel gyarapodik, egyre nagyobb feladatot jelent a különböző elméleti megközelítések és empirikus előzmények szisztematikus felleltározása. A különböző paradigmákhoz tartozó migrációs modellek és elméletek áttekintése, rendszerezése meghaladja a jelen tanulmány kereteit, ezzel az itt hivatkozott külföldi szerzők többsége mellett más tudományágak – például a gazdaság-, szervezéstudományok, illetve a társadalomföldrajz – képviselői is foglalkoznak (Bándy, 2014; Huzdik, 2014; Lados, 2018; Józsa, 2018).

A szakirodalomból olyan tanulmányokat emeltünk ki, amelyek a saját eseteink elemzésében és elhelyezésében segítenek. Az egyik viszonylag friss és átfogó munka révén képet alkothatunk az oktatási rendszerben levő, illetve a magasan és alacsonyán képzett fiatalok migrációtípusairól (King és mtsai., 2016). A magasan képzett vendégmunkások munkaerőpiaci esélyei között is kimutathatók kelet–nyugati különbségek: a Romániából származó, felsőfokú végzettséggel rendelkező migránsokat jóval jelentősebb mértékben jellemzi az alulfoglalkoztatottság a befogadó társadalomban, mint nyugat-európai társaikat. Kelet-Közép-Európa sem egységes ebből a szempontból, egyes országok migránsainak munkaerőpiaci esélyei kedvezőbbek, de Románia és Bulgária nem tartozik ezek közé. Az innen érkező képzett munkavállalók jelentős része még mindig „be van szorulva” bizonyos ágazatokba (beteg gondozás, vendéglátás, építkezés stb.) (Recchi, 2015, idézi King és mtsai., 2016).

Trevena (2013) a Londonban dolgozó diplomás lengyel fiatalokat vizsgálta, és három típust különböztetett meg céljuk, motivációik alapján: egy sodródó, egy karrierkereső és egy célirányosan felhalmozó migráncsoportot, amelyek különböző magatartási stratégiákat követnek a munkaerőpiacon. Mivel ez lesz a saját elemzésünk szempontjából leginkább hasznosítható támpont, részletezzük a típusok jellemzőit.

1. táblázat. *Trevena migránstipológiája*
Table 1. *Migrant typology of Trevena*

	Sodródó	Karrierkereső	Célirányos kereső
A migráció célja	posztmateriális célok, mint pl. élettapasztalatok gyűjtése egy világvárosban, nyelvtanulás, utazás	a szakmai karrier folytatása	megtakarítások a jövőbeli otthoni befektetéshez
A migráció időkerete	ideiglenes	hosszú távú	ideiglenes
Munkakeresési stratégiák	bármilyen munka elvállalása, rugalmasság, tipikusan alacsony képzettséget igénylő munka vendéglátás, takarítás, építkezés területén	szakmai előmeneteli lehetőségek és új képzettségek megszerzésének keresése, tervezett karrierút követése vagy bármely lehetőségbe való beleugrás a felfelé irányuló mobilitás érdekében	a legkönnyebben elérhető és legjobban fizetett, alacsony képzettséget igénylő munka elvállalása, tipikusan a vendéglátás, takarítás, építkezés területén
Mobilitás az Egyesült Királyság munkaerőpiacán	horizontális mobilitás, egyes esetekben (főként az „utazóknál”) gyakori munkahelyváltás	főként vertikális mobilitás és hosszú távú alkalmazás	alacsony fokú horizontális mobilitás, hosszú távú alkalmazás irányába mutató tendencia

Forrás: Trevena, 2013: 181.

King és szerzőtársai (2016) az alacsonyabb végzettségű fiatal munkamigránsokat készségeik alapján tipologizálták. Az első kategóriába a szakképzetlenek kerültek, akik speciális készségeket nem igénylő, kétkézi, fizikai munkát keresnek külföldön. A második csoportba érettségizetteket vagy szakiskolát végzetteket soroltak be, akik megfelelő középfokú szakképzettséget és tapasztalatot igénylő munkákat vállalnak, mint például a vízvezeték-, autó-, villanyszerelés, gyermekgondozás. A harmadik típusba azok az említett szakképzettséggel rendelkezők tartoznak, akik nyelvi kompetenciáik hiánya, az okleveleik elismertetési nehézségei, a munkaerőpiacon hozzáférhető állások korlátozottsága vagy az „idegen” munkaerővel szembeni hátrányos megkülönböztetés miatt alulfoglalkoztatottságra kényszerülnek. Az utolsót a „tanuló migráns” testesíti meg, aki eredetileg alacsony képzettséggel rendelkezik, amelyet gyarapít a migráció folyama-

tában, új készségeket sajátít el a munkavégzés során, új képzettségeket szerez a munka melletti tanulás révén, és idővel emelkedő munkaerőpiaci státus jellemezheti (King és mtsai., 2016: 35).

Kifejezetten a visszatérő migránsokat tipologizálta Cerase (1974) sokat hivatkozott tanulmánya a hetvenes évek közepén, az Amerikai Egyesült Államokból Dél-Olaszországba visszatérő migránsok vizsgálatára alapozva. Négy típust különböztet meg: kudarc/sikertelenség miatti visszatérés, konzervatív repatriálás, nyugdíjas kori / időskori visszatérő, illetve újíto hazatérés. A cikk megjelenése óta eltelt több mint négy évtized alatt publikált számtalan újabb tanulmány, illetve a korlátozottan alkalmazható mivoltára vonatkozó kritikák ellenére ez az egyik leghivatkozottabb tipológia maradt a hazájukba visszatérő migránsokra vonatkozólag. A kritikák egy része a tipológia „érvényességi” körét illeti, mivel vidéki származású, első generációs migránsok vizsgálatán alapul. Egy másik részük a strukturális megközelítést bírálja, amelynek az a jelentősége, hogy rávilágít a visszatérés jelenségének a befogadó és küldő társadalom kontextusától való elválaszthatatlanságára. Ugyanakkor miközben a visszatérésnek a küldő társadalomra kifejtett hatására koncentrálnak, megválaszolatlanul hagyja a visszatérés belső dinamikájára vonatkozó kérdéseket (Kunuroglu és mtsai., 2016).

Snel és szerzőtársai Hollandiában tartózkodó bolgár, lengyel és román munkamigránsok visszatérési szándékait vizsgálták kvantitatív módszerrel. Logisztikus regresszió segítségével próbáltak útmodelleket építeni, oksági kapcsolatokat vizsgálni a tesztelt populáció körében. Három hipotézist fogalmaztak meg. Az első arra vonatkozott, hogy a neoklasszikus (makrogazdasági) migrációelmélet versus a munkamigráció új gazdaságtana érvényesül-e inkább. A szerzők az előbbit feltételezték, mely szerint a sikeres migránsok hosszabb ideig tartózkodnak a befogadó társadalomban, míg az utóbbi megközelítés ezzel szemben azt fogalmazza meg, hogy a sikeres migránsok rövidebb idő elteltével visszatérnek a küldő társadalomba, elérve céljukat. Egyes szerzők szerint ezek nem egymásnak ellentmondó, hanem egymás kiegészítő elméletek, amelyek különböző migránstípusokra alkalmazhatók, az egyik a célirányos keresőre, a másik a jövedelemmaximalizálóra (King és mtsai., 2016). A második hipotézis – azaz a kulturális integráció elmélete – szerint nem a siker, hanem az integráció kapcsolódik negatívan a visszatéréshez. A harmadik feltételezés a transznacionális migrációelméletből indul ki, amely alapján a transznacionális tevékenységek és kapcsolatok pozitív kapcsolatban állnak a visszatérési szándékkal (Snel és mtsai., 2015: 18). Empirikus eredményeik alapján a munkaerőpiaci helyzet és a foglalkozási státus egyáltalán nem kapcsolódik a visszatérési szándékhoz. Más kutatókhoz hasonlóan arra a következtetésre jutottak, hogy a gazdasági sikeresség nincs hatással a visszatérési szándékra, sem a neoklasszikus elmélet, sem a munkamigráció új gazdaságtana nem magyarázza a vizsgált kelet-közép-európai populációk visszatérési hajlandóságát. A visszatérés tehát kevésbé gazdasági, inkább társadalmi-kulturális tényezőkkel áll összefüggésben, a sikeresség pedig rendkívül relatív fogalom, viszonyítási pontok kérdése: sikertelennek számíthat a vendégmunkás a befogadó társadalom többségéhez viszonyítva, de sikeresnek a küldő társadalom vagy a saját szempontjából. A második és harmadik hipotézis beigazolódott: a transznacionális tevékenységek pozitív, a befogadó társadalomba való integráció negatív kapcsolatban van a visszatérési szándékkal. Azonban nem világosak az oksági viszonyok: a transznacionális kapcsolattartás és a gyenge hollandiai integráció okozza a visszatérési szándékot, vagy a visszatérési szándék magyarázza a transznacionális kapcsolattartást és a gyenge integrációt? A magasabb iskolai végzettségű munkamigránsok rövidebb időre tervezik hollandiai tartózkodásukat, mint kevésbé képzett

társaik. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy nem tervezik azt, hogy beláthatatlan ideig képzettségüknél alacsonyabb munkakörben dolgozzanak, valamint nyitottabbak más nyugat-európai társadalomban való munkavállalásra is (Snel és mtsai., 2015: 19). Természetesen a visszatérési hajlandóság kérdőívvel történő mérése a befogadó társadalomban tartózkodó munkamigránsok körében csak az attitűdök feltérképezésére alkalmas, ennél adekvátabb lenne a már visszatértek motivációinak vizsgálata, de a feltárt összefüggések mindenképpen hasznos támpontokkal szolgálnak mind a további kutatások, mind a szakpolitikusok számára.

Annak ellenére, hogy a tipológiák szükségszerűen leegyszerűsítőek, és a gyakorlatban előforduló eseteket a vándorlók összetett motivációi, stratégiái, származása, jövőtervei, a küldő és a befogadó országban szerzett tapasztalatai stb. alapján nehezen sűrítethetjük be néhány kategóriába, az ideáltípusok megkönnyítik a reflektálást az elemzés során, támpontokat jelentenek a te-repen gyűjtött információk elhelyezésére. Az elméleti és empirikus típusok egymással való összehasonlítása pedig alkalmat nyújt a tiszta típusokra vonatkozó kritikák megfogalmazására, újragondolására, ezáltal növelve az elemzés hozzáadott értékét.

MÓDSZERTAN ÉS AZ INTERJÚALANYOK JELLEMZÉSE

Egyik kvalitatív módszerünk a terepmunka során a fiatal migránsokkal készült életútinterjú volt. Részben használtuk a narratív-biográfiai módszert, amely viszonylag fiatalnak számít a nemzetközi szakirodalomban, négy évtizedes múltta tekint vissza, a magyar nyelvű szakirodalomban pedig megközelítőleg két évtizedes hagyománnyal rendelkezik, de a migránséletutak kutatásában is találunk bőven kapaszkodókat az előzmények között (Kovács & Melegh, 2000, 2004; Bögre, 2003; Kovács 2007, 2011; Melegh és mtsai., 2010). Az interjúk második része félstrukturált interjúként fogható fel, mivel vezérfonal alapján készült. A narratív biográfiai módszer az interjúk elkészítésének és elemzésének rigorózus és előre rögzített eljárása. Fontos, hogy nem rendelhetjük alá a történeteket, az énmegjelenítést a tudományos vagy politikai narratíváinknak. Az interjúalanyok szabadon bemutathatták az élettörténetüket. A félstrukturált fázist arra használtuk, hogy további adatokat rögzíthessünk a migránsokról, illetve hogy néhány előzetes hipotézisünket tesztelhesük. Megpróbáltunk „tipikus” életutakat kiválasztani. Elsősorban a Duna régióra (főképpen Németországra, Ausztriára, Szlovéniára, Szlovákiára, Magyarországra, Szerbiára, Bulgáriára és Romániára) jellemző migrációs mintákra fókuszáltunk. Ezeket a szempontokat vettük figyelembe az interjúalanyok kiválasztása és a vezérfonal összeállítása során.

Az interjú tehát három fázisból tevődött össze. Az első fázisban a következő narratív kérdést tettük fel: „Elmesélnéd, kérlek, az életed történetét, a migrációs tapasztalataidra koncentrálván?” Az alanyokat biztosítottuk arról, hogy annyi idő áll rendelkezésükre, amennyire szükségük van, hogy félbeszakítás nélkül végighallgatjuk őket, onnan kezdhették történetüket, ahonnan akarták, azokat a tapasztalataikat, élményeiket emelhették ki, amelyeket fontosnak tartottak. A második fázisban narratív utánkövetést végeztünk, narratív kérdéseket tettünk fel („Említetted, hogy..., beszélnél erről az időszakról részletesebben?”) azokról a témákról és abban a sorrendben, amelyek és ahogyan felmerültek a fő narratívában, az alany szavait használva. A harmadik fázisban strukturált kérdések következtek. Ennek az első részében az életrajz további, korábban nem említett elemeire vonatkozó, szintén narratív kérdéseket tettünk fel. A második részében a

motivációk, hálózatok, erőforrások témakörét jártuk körül. Majd a harmadik, befejező részében az attitűdökre és problémákra koncentráltunk.

Tíz fiatallal készült életútinterjú (szociodemográfiai jellemzőiket a mellékletben található táblázat foglalja össze), heten közülük férfiak, hárman nők, életkoruk 20 és 37 év közötti. Ketten (magyarul beszélő) romák, a többség magyar, egy közülük román–magyar vegyes házasságból származik. Mind a tízen az utóbbi évtizedben vándoroltak el, hatan közülük visszatértek, és nem terveznek újabb kitelepedést. Hárman a hazai strukturális helyzet (munkahelyek, bérek, életszínvonal, életminőség) függvényében fontolgatják visszatérésüket.

Öten legalább részben továbbtanulási céllal költöztek külföldre (Magyarországra, az Egyesült Királyságba, Lengyelországba), ketten rövidebb távú tanfolyamokat végeztek a befogadó országban, ketten egyetemi tanulmányokat, egy pedig az általános iskola befejezése után távozott az országból. A konkrét oktatási intézmény egy személy életében játszott döntő szerepet, aki a jobb teológiai képzés reményében választotta a külföldi tanulást, illetve egy személy az anyagi okokból Magyarországra, majd Angliába települt családját követte.

Nyolc interjúalanyuk van rövidebb (1–3 hónapos) vagy hosszabb (többéves) külföldi munkatapasztalata (Ausztria, Egyesült Arab Emírátságok, Egyesült Királyság, Lengyelország, Magyarország, Németország). Hárman dolgoztak és tanultak is a befogadó országban. Hárman felsőfokú képzettséget igénylő, fehérgalléros munkaköröket töltöttek be, amelyeknek alapvető kritériuma volt a nyelvismeret. A képzettséget és nyelvtudást kevésbé igénylő kékgalléros munkaköröket betöltők közül néhányan mezőgazdasági idénymunkát (eperszedés) végeztek, illetve mások az iparban (termelőüzemben vagy szállításban), illetve a szolgáltató szektorban dolgoztak (vendéglátás). Ketten közülük felsőfokú végzettséggel rendelkeznek – ami az „agyvesztés” vagy szaktudáspazarlás jelenségére példa (Fassmann és mtsai., 2018), ketten pedig írástudatlanok. A kékgalléros pozíciókat betöltők általában kedvezőtlenebb munka-, lakáskörülményekkel (a roma interjúalanyok egyáltalán nem rendelkeztek fedett szálláshellyel) és integrációs esélyekkel jellemezhetők, bár a befogadó ország többségi társadalmába való integráció a fehérgalléros munkakörben dolgozók esetében sem tekinthető problémamentesnek, inkább a gettósodás (azonos nemzetiségűekkel, bevándorlókkal való kapcsolattartás) számít elterjedtnek, de az elszigetelődésre is találtunk példát. A King és szerzőtársai (2016) által tárgyalt munkamigránstípusok mindegyike megtalálható az interjúalanyok között.

A többség anyagi megfontolásból választotta a vendégmunka-vállalást, néhányukat az önmegvalósítás motiválta. A határozottabb elképzelésekkel rendelkezők sikeresebben helyezkedtek el, mint azok, akik mások mintáit követve indultak el. Öt alany párkapcsolatban élt a kitelepedés időpontjában, hárman partnerükkel együtt költöztek ki, illetve egyikük követte a partnerét. A gyermekvállalás két esetben képezte a visszatérés fő motivációját. Nemzetközi kutatások eredményei igazolták, hogy „a kivándorlási szándékot a megfelelő tudástőke mellett a kapcsolati tőke is növeli” (Gödri, 2010: 36). A különböző hálózatok szerepe jelentős a döntés meghozásában. Ez többnyire a (külföldi tapasztalattal rendelkező) családtagokat és barátokat jelenti, más esetekben diákszervezeteket. Ezek a hálózatok az információáramlásban, az elhelyezkedésben, lakáskeresésben, ideiglenes integrációban nyújtottak támogatást a migránsoknak, jelentősen hozzájárulva a kockázat- és költségcsökkentéshez. A „kapcsolathálók kiépülése fokozza a migráció önfenntartó jellegét” (Gödri, 2010: 36). A korábbi romániai és lengyel kutatási eredmények alapján a hálózatok által nyújtott segítségre a kevésbé képzettek támaszkod-

nak inkább. A határon túliak magyarországi munkaerőpiaci integrációjában szerepet játszó hálózatok segítségével Gödri (2010) hasonló következtetésre jutott: bár a kapcsolatok révén gyorsabb az elhelyezkedés, mint formális utakon, de az ily módon talált munka kevésbé felel meg a végzettségnek, tehát a szakképesítéssel nem rendelkezők esetében előnyös stratégia a kapcsolati erőforrások mozgósítása. Ezek megerősítéséhez vagy cáfolásához nem rendelkezünk elégséges, általánosítható információkkal, de a tereptapasztalatainkból úgy tűnik, hogy alanyaink esetében jelentős a hálózatok szerepe a költségek és kockázatok csökkentésében.

A tanulmányunk címében az idézőjel használatát az indokolja a tipikus szó esetében, hogy mindhárom kiválasztott sepsiszentgyörgyi alanyunk felsőfokú végzettségű, ketten közülük félérgalléros pozíciót töltöttek be, tehát tipikus és atipikus eseteket egyaránt kiválasztottunk, viszont kihagytunk a részletesebb elemzésből olyan gyakorinak számító alanyokat, akik rövid távon vállaltak fizikai munkát.

A három eset részletesebb elemzésének célja az életutak mérföldköveinek összehasonlítása, a narratív stratégiákban, identitásokban, a befogadó társadalomhoz fűződő viszonyokban fellelhető hasonlóságok és különbségek kiemelése, a migráció típusainak azonosítása, az esetek jellemzőinek párhuzamba állítása Trevena kritériumait kiegészítve.

A HELYI KONTEXTUS

A 2011-es népszámlálás alapján a Sepsiszentgyörgy lakossága 56 006 fő volt. Az etnikai statisztikák szerint 76,9% magyar nemzetiségű, 21,9% román, szakértői becslések szerint 10% a roma kisebbséghez tartozik. A város Kovászna megye székhelye, amely a legkevesebb lakosú megye a központi régióban.

A 2. táblázatból kitűnik, hogy a város népessége 5537 lakossal csökkent az utóbbi két népszámlálás között, de ez illeszkedik a hosszabb távú regionális trendek közé, a szomszédos Harghita megye városaihoz hasonló mértékű népességfogyás jellemzi.

2. táblázat. *A város lakossága az utóbbi három népszámlálás időpontjában, a környező városok kontextusában*

Table 2. *Population of the town in context of neighbouring towns at the last three censuses*

Városok	1992	2002	2011	Csökkenés 1992–2002 között, %	Csökkenés 2002–2011 között, %	Csökkenés 1992–2011 között, %
Sepsiszentgyörgy	68 359	61 543	56 006	10	9	18,1
Csíkszereda	46 228	42 029	38 966	9,1	7,3	15,7
Székelyudvarhely	39 959	36 948	34 257	7,5	7,3	14,3

Forrás: www.insse.ro

A 2035-re vetített népesség-előreszámítások alapján további népességcsökkenés várható. Mivel a halálozások száma meghaladja a születéseket, így nulla nettó migráció (ennek valószínűsége elhanyagolható mértékű) esetén is 55 000 alá csökkenne a város lakossága. Alacsony

nettó migráció esetén 48 000-re, közepes nettó migráció esetén 45 500-ra, magas nettó migráció esetén 42 000-re csökkenhet a város népessége 2035-ig. Ez a fogyás fokozott mértékben érinti a fiatal generációkat. Még a csak elméleti valószínűségű zéró végösszegű migrációs forgatókönyv is gyors előregedést mutat. A legerőteljesebb csökkenés a 35–39 éves, a 30–34 éves, valamint a 25–29 éves generációkban várható (Sólyom, 2020).

Bár Sepsiszentgyörgy vidéki jellemzőkkel bír, kiemelkedik a romániai városok közül abban, hogy a kulturális kiadásokra fordított források aránya az összkiadásokhoz viszonyítva országosan itt a legnagyobb. A kutatást megelőző periódusban – 2008 és 2014 között – 279 lej volt az egy főre jutó kiadás átlaga, ami a második legnagyobb összeg országos szinten Csíkszereda után. Bár az e típusú kiadások másodlagosak a gazdasági fejlesztések szempontjából, a városi stratégia és a helyi kezdeményezések pénzügyileg jövedelmezővé tehetik ezeket a befektetéseket (Cluj Management and Planning Group, 2016: 48).

A helyi gazdaság fő motorja a feldolgozóipar, ez a szegmens a legnagyobb foglalkoztató (a dolgozók majdnem 40%-a, több mint kilencezer alkalmazott található ebben a szektorban a kutatást megelőző időszakban). A hozzáadott érték nagyon alacsony, főként a textiliparban (ahol az ipari foglalkoztatottak megközelítőleg 30%-a dolgozik) – az egy alkalmazottra jutó forgalom mutatója ezen a területen az egyik legkisebb –, az élelmiszeripar, elektronikai cikkek, papírgyártás területén kedvezőbbek a mutató értékei. A két legnagyobb foglalkoztató az autóalkatrész-gyártás területén tevékenykedik, jellemzőjük az alacsony bér és a magas munkaerő-fluktuáció. A 2008-as válság nyomán a korábbi évekhez viszonyítva 15%-kal csökkent a bejegyzett vállalkozások és 20%-kal a fizetett munkaerő aránya (Cluj Management and Planning Group, 2016).

A helyi versenyképesség elemzése alapján országos szinten a városok átlaga alatt helyezkedik el Sepsiszentgyörgy. A helyi gazdaság fejlettségét egy tizennyolc elemből álló aggregált mutató alapján mérték, ennek egyik szegmense például az ezer lakosra jutó vállalkozások száma, amely kevesebb, mint a közeli nagyvárosban, Brassóban vagy a szomszédos, szintén vidéki térségnek számító Hargita megye kisvárosaiban: Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen. Az egyik gyengeséget és kockázatot az jelenti, hogy a munkaerőpiac az alacsony képzettséget igénylő állásokra koncentrálódik. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alacsonyabb, mint az országos városi átlag, így a munkaerőpiac keresleti és kínálati oldalán található tényezők „erősítik” egymást: az alacsonyan képzett munkaerő taszító tényező lehet a befektetők, az alacsony képzettséget igénylő munkalehetőségek pedig a fiatalok számára.

A közvetkező periódusban várható trendek szerint a város versenyképessége tovább csökken: a demográfiai fogyás, a felgyorsuló előregedés és a humán erőforrás-fejlesztés lassúsága kedvezőtlen hatással jár. A gazdasági autonómia korlátozott szintje szintén az egyik gyenge pontját képezi a városnak (a kiadások mintegy felét képes saját forrásokból fedezni, míg az országos városi átlag háromötöd; ugyanakkor viszonylag sikeres az európai források bevonásában, és jóval az országos átlag fölötti a tőkekiadások mértéke). Másfelől a jelenlegi demográfiai helyzet és a munkaerőpiac alakulása legalábbis kvantitatív szempontból erősségei a városnak a régióban található versenytársaihoz viszonyítva. De ne tévesszük szem elől, hogy bár a munkaerőpiac számokban prosperál, ez nem nyújt a lakosság számára jólétet, mivel a fizetések az országos átlag alatt maradnak.

SEPSISZENTGYÖRGY ELŐNYEI ÉS HÁTRÁNYAI A FIATAL MIGRÁNSOK SZERINT

Arra kértük a fiatalokat az egyéni interjúk során, hogy hasonlítsák össze szülővárosukat a fogadóhelyükkel, és emeljék ki Sepsiszentgyörgy vonzó- és taszítótényezőit. A 3. táblázatban csoportosítottuk a tényezőket. Öt vonzó- és négy taszítótényezőt azonosítottunk az interjúk alapján.

3. táblázat. Vonzó- és taszítótényezők

Table 3. Push and pull factors perceived by young migrants

Vonzótényezők		Taszítótényezők	
Privát szféra	Családhoz és barátokhoz való ragaszkodás	Munkaerőpiaci hátrányok	Gyenge munkakörülmények, pl. ebédszünet hiánya stb.
	Ismerősök, kapcsolatok		Meg nem fizetett túlóra
Érzelmi kötődés a városhoz	Erős kötődés a szülőföldhöz, szülővároshoz, régióhoz		Pénzügyi bizonytalanság
	Kedves emlékek		Gyenge gazdasági helyzet
	Az atmoszféra		Kevés munkalehetőség
Társadalmi tényezők	Homogén társadalom		Alacsony fizetések
	Az emberek		Gyenge karrierlehetőségek
	Segítőkézség		Nehézkes megélhetés
	A fiatalok		Hierarchikus társadalom
Önkormányzati tényezők	Az önkormányzat próbál tenni a fiatalok helyzetbe hozásáért		Társadalmi hátrányok
	Kulturális események	Pesszimizmus	
	A közbiztonság	Materiális értékek vezérlik az életvezetést: minél több pénzt keresni	
A városimázshoz kapcsolódó előnyök	A városközpont	Önkormányzati tényezők	A romák diszkriminációja
	Az új főtér		Bürokratikus rendszer
			Városszerkezeti tényezők
			Szigorú szabályok a romákkal szemben (zárt kukák, utak)
			A hatóságok nem veszik figyelembe a romák igényeit
			Szabadidő-eltöltési, találkozási helyek hiánya
			A délutáni forgalom

Forrás: saját szerkesztés

A vonzó tényezők többsége a legközelebbi személyközi kapcsolatokra vonatkozik: család, barátok, ismerősök. A pozitívumok egy másik típusa a szülővárossal kapcsolatos érzéseket tömöríti. Az interjúalanyok az itt élő emberekre vonatkozó előnyöket soroltak fel. Néhány fiatal elégedett az önkormányzattal, megemlégték a városvezetést, a kulturális eseményeket, a közbiztonságot és az önkormányzat erőfeszítéseit a fiatalok helyzetbe hozása érdekében. Végül elismerően nyilatkoztak a városközpontról és a főteréről.

Míg az interjúalanyok egyetlen pénzügyi szempontból vonzó tényezőt sem említettek, a taszítótényezők között rengeteg gazdasági vonatkozású jellemzőt soroltak fel. A munkaerőpiaci hátrányok számos negatív aspektust tartalmaznak: pénzügyi bizonytalanság, gyenge munkakörülmények, korlátozott munka- és karrierlehetőségek és alacsony bérek. Ezek a fajta nehézségek – amelyek nemcsak helyi, hanem regionális aspektusok, illetve a nagyvárosokra ugyan kevésbé jellemzőek, de makrogazdasági szinten elterjedt hátrányoknak számítanak – voltak a város elhagyásának fő mozgatórugói és a visszatérés fő akadályai számukra. Társadalmi tényezők mindkét oldalon megjelennek, a helyi társadalom negatív aspektusai a hierarchikus társadalom, a formális kommunikáció, a materiális értékek preferenciája, a pesszimizmus és a diszkrimináció. Az önkormányzathoz kapcsolódó taszítótényezőket főként a roma interjúalanyok fogalmazták meg, akik több támogatást várnak, infrastrukturális fejlesztést az általuk lakott területeken és kevésbé szigorú szabályokat. Narratíváik alapján diszkriminációt tapasztaltak a munkaadók részéről, a többségi lakosság részéről és a hivatalos intézmények részéről is, egyes szakirodalmi megközelítések szerint ezek lehetnek a migrációjuk fő mozgatórugói (Braham & Braham, 2000). Mások a bürokratikus rendszerrel kapcsolatos problémákba ütköztek. Egyes interjúalanyok a városszerkezet negatív tényezőit is kiemelték (forgalom, fiatalok számára alkalmas szabadidő-elöltési, találkozási helyek hiánya).

Miközben az interjúalanyok erős érzelmi ragaszkodást mutattak a szülővárossal kapcsolatban, a munkaerőpiaci helyzet tűnik az elvándorlásuk legjelentősebb okának. Az elégedetlenségek és lehetőségek hasonló tendenciáit igazolták vissza az Ymobility projekt keretében készült felmérés eredményei (Moroşanu és mtsai., 2017). A magasabb fizetések és az általános jólét voltak országos szinten a 16–35 év közötti fiatalok elvándorlásának legfőbb indítékai, míg a visszatérő migrációt erőteljesen meghatározták a családi kötelek, ez az ok a hagyományos társadalommal és a szegénység szintjével áll összefüggésben (Sandu és mtsai., 2017).

A MÉLYEBBEN ELEMZETT FIATAL MIGRÁNSOK FŐBB ÉLETESEMÉNYEI

Mindhárom kiválasztott interjúalany felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Az első közülük visszatérő újtónak tekinthető. A második volt az egyedüli olyan személy a kiválasztott háromból, aki a Duna régióban szerzett tapasztalatot. Ő a szürkeállomány-vesztésre (brain waste) példa, három és fél évig követte a célirányos felhalmozó stratégiáját. A harmadik egy karrierkereső elvándorló, aki Magyarországra tervez visszatérni Nyugat-Európából. Az interjúalanyokat alnéven említjük.

A visszatérő újító – Dénes

Az egyik kiválasztott interjúalany az egyetemi tanulmányaitól kezdődően az interjú időpontjáig mesélte el az életét. Az oktatási karrierjére koncentrált, röviden a munkaerőpiaci tapasztalataira, a családi jellemzőire és a diákszervezetekben befutott karrierjére. Megemlítette a szüleit: az édesanyja nevelte fel, az édesapjával nem tartottak kapcsolatot. A Mikes Kelemen líceumban érettségizett, majd Kolozsváron folytatta tanulmányait. Jogot végzett, mesterizett, majd európai tanulmányok szakra járt a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen, de nem védte meg a szakdolgozatát. Négy évig dolgozott Dubaiban (2011 és 2015 között), egy évig sportfelszereléseket értékesített főként sportkluboknak a Kappánál, majd több mint két és fél évig az Al Futtaimnál Seiko órákat a nemzetközi piacon. 2013 óta házasságban, a lánya 2015-ben született. Ugyanebben az évben költöztek haza. Azóta egy helyi cégnél dolgozik, illetve félállásban egy török befektető hazai üzletkötője.

A célirányos felhalmozó (példa a szürkeállomány-vesztésre) – Kázmér

A második interjúalany részletezett bizonyos periódusokat az életéből, főleg a munkaerőpiaci karrierjét, a családi életét, a migrációs pályáját, továbbá röviden beszélt a tanulmányi karrierjéről az elemi iskolától kezdődően. A zeneiskolában végezte az elemi, zongora szakon, a Székely Mikó Kollégiumban az általános iskola felső tagozatát, és könyvelés szakon érettségizett a kereskedelmi középiskolában. Szülei tizenhat éves korában váltak el. Brassóban a jogi egyetemen folytatta tanulmányait, ügyvéd nagyapja nyomdokaiba lépve, de az első félév után abbahagyta, majd később a Babeş–Bolyai Tudományegyetem sepsiszentgyörgyi kihelyezett tagozatán szerzett közgazdász oklevelet. Gazdag munkaerőpiaci pályát járt be, de a munkái többsége rész-munkaidős volt, szakképzetlenként dolgozott, hogy finanszírozni tudja tanulmányait. Dolgozott kútúraként, ingatlanügynökként, gyorspostásként, segédmunkásként az építőiparban és üzletben felügyelőként. Az egyetemi tanulmányai befejezése után hét évig dolgozott a polgármesteri hivatal pénzügyi osztályán. Az édesanyja munkanélkülivé vált a 2008-as válság következményeként. Három és fél évet töltött Salzburg közelében, egy vendégház konyháján szakképzetlen munkásként, majd a polgármesteri hivatal ugyanazon irodájába tért vissza dolgozni, ahonnan elment. 2015-ben nősült, az interjú időpontjában várták első gyermekük születését. 2017-ben költöztek haza Ausztriából.

A karrierkereső elvándorló – Fruzsina

A harmadik interjúalany nagyon részletesen mesélte el az élettörténetét. Korai gyermekkorától kezdte, és a migrációs pályájára fókuszált, valamint a munkaerőpiaci tapasztalataira, információkban gazdag kitéréssel az oktatási karrierjéről. Kisgyermekkorában két és fél évet töltött Medgyesén a nagymamájánál (itt tanul románul, illetve ismerkedik más kultúrákkal). A Székely Mikó Kollégiumban kezdte tanulmányait, majd két év után a testvérével együtt átment a Váradi József Általános Iskolába. A Mikes Kelemen Líceumban érettségizett, ahol vitakörre járt (ennek révén utazott először külföldre: Szerbiába), és eldöntötte, hogy tréner szeretne lenni.

Románul folytatta tanulmányait Kolozsváron (mert édesapja nem támogatta, hogy Bukarestben tandíjas helyen tanuljon angolul), marketing szakon, a közgazdaságtudományi egyetemen. Első munkaerőpiaci tapasztalatát Budapest egyik kerületének önkormányzatánál szerezte

egy három hónapos AISEC⁵-ösztöndíjjal, amelynek egy további hat hónapos meghosszabbítását is elnyerte. Ezeket az időszakokat főként külföldi (nagyraoszt lengyel) hallgatók társaságában töltötte, hazatérése előtt el is látogatott Lengyelországba, amely felkeltette az érdeklődését.

2007-ben Krakkóba ment egy négy hónapos ösztöndíjjal, ahol weboldalakat fordított és az online marketing területén dolgozott. A román és magyar nyelvtudása nagy segítségére volt abban is, hogy a szakterületén helyezkedjen el, két és fél évig dolgozott piackutatásban és tanácsadásban, amíg úgy érezte, váltania kell. Közben megtanult lengyelül – Erasmus-ösztöndíjas diákoknak biztosított egyetemi nyelvkurzusokon –, egyéves posztgraduális tanulmányt folytatott külkereskedelem szakon (pszichológiát tanult volna szívesebben, de ismerős szakterületet választott a nyelvi kompetenciák okozta kihívás miatt), abszolválta a vizsgáit, de nem védte meg a szakdolgozatát (írásbeli nyelvi nehézségek és motivációhiány miatt, nem oklevélszerzés céljából iratkozott be, hanem továbbtanulási vágy vezérelte). Amikor úgy érezte váltania kell, Varsóba költözött, ahol a krakkóihoz hasonló, de nagyobb cégnél vállalt új feladatkört, jól fizetett állása évente több (egzotikus) utazás finanszírozását tette lehetővé (nem volt prioritás a megtakarítások felhalmozása).

Évente kétszer látogatott haza, mivel a közlekedési összeköttetések a két ország között nem voltak kedvezőek, és egy elgondolkodtatta arról, hogy maradjon-e Lengyelországban. Közben barátai hatására felmerült benne az Angliába költözés és elhelyezkedés gondolata és a trénerrel válásról szóló középiskolás vágya. Ez utóbbi megvalósítása érdekében 2011-ben visszaköltözött Krakkóba; ahol néhány hónapig szabadúszó trénerként dolgozott egy képzéseket szervező cégnél. Amikor a cég pénzügyi helyzete bizonytalanná vált, meg kellett válniuk egymástól, bedolgozott a korábbi piackutató cég(ek)nek, egy ideig magántanárként magyar és angol nyelvet tanított egyetemistáknak, ebből szűkösen élt meg. Lengyelországi munkái során mind a négy (magyar, román, angol, lengyel) nyelvismeretét használta, később az Egyesült Királyságban már nem jelentett munkaerőpiaci előnyt a többi nyelv ismerete. Nem érezte magát elég felkészültnek trénerként, egyes területeket, pl. az üzleti kommunikációt nem tartotta elég kihívásnak, a piackutató cégek az adatgyűjtést bízták rá, a feldolgozást nem, de továbbra is kapott állásajánlatokat a magyar és román nyelvi kompetenciái miatt. 2012-ben néhány hétig Bukarestben dolgozott egy piackutató projektben. Négy forgatókönyvet vázolt fel magának, amikor úgy érezte, hogy váltania kell, Románia nem szerepelt a célterületek között (a potenciális régi-új helyszínek: Anglia, Varsó, Thaiföld és Krakkó). Rengeteg munkát vállalt, hogy a következő lépéséhez kezdőtökét halmozzon fel, és közben trénerképzésekre járt (uniós támogatással).

2013-ban Londonba költözött, konkrét munkaelképzelés nélkül (azt tudta, hogy nem kéggallérosként, hanem trénerként szeretne elhelyezkedni, élete egyik legnehezebb döntése és időszaka volt, egy barátja segítségével hosszú távú karriertervet készített, közben megszerezte a magyar állampolgárságot, és nyitva hagyta a krakkói cégekhez való visszatérés – saját szavaival hazatérés – lehetőségét). Egy hónapon belül alkalmazták oktatószervezőként egy képzőintézménynél, és közben csoportos pszichoterápiát és coachingot tanult, ami motiválta. Fél év után átment egy másik hasonló céghez, ahol trénerként dolgozhatott jobb fizetésért és rugalmasabb

5 Nemzetközi diákszervezet, amely csereprogramokat biztosít önkénteskedés és szakmai gyakorlatszerzés céljából.

munkaprogramért. Az interjú időpontjában volt egy párja, akinek két gyereke van, és éppen azt tervezte, hogy Budapestre költözik, s így majd együtt élhet a magyarországi párjával (akivel Angliában ismerkedett meg, és akinél rugalmas munkaprogramja folytán sok időt töltött Amszterdamban és Utrechtben).

Életútjaik mérföldkövei és intézményi kényszerek, amelyek korlátozták/behatarolták a lehetőségeiket

Az egyik különbség az interjúalanyok között az, hogy honnan kezdik el az élettörténeteiket. Szabadon elkezdhatték ott, ahol akarták, Fruzsina a születésétől, Kázmér az elemi iskolától, Dénes a középiskolás korszakától indította a történetét. Mindegyikük az interjú elkészítésének időpontjáig folytatta.

King és szerzőtársai három fő átmenetet különböztettek meg egy fiatal életpályája során: „a közoktatásból vagy felsőoktatásból a munkába való átmenet, a munkanélküliségből a foglalkoztatásba való átmenet és az otthoni életből a független életvezetésbe való átmenet” (Corijin & Klijzing, 2001, idézi King és mtsai., 2016: 2, lásd még Fassmann és mtsai., 2018: 25). Szerintünk azok az események tekinthetők fordulópontnak, amelyek megváltoztatták az alanyok korábbi életét. Így a King és szerzőtársai által említett három fő átmenet mellett az iskolaváltások, az oktatási szintek közötti átmenetek „automatikusan” bekerültek az életpályák mérföldkövei közé (4. táblázat). Két interjúalany kétszer váltott iskolát az első 12 évben, a harmadik nem említett részleteket az általános iskoláról. A szülővárosukon kívül töltött periódusokat szintén fő fordulópontoknak tekintettük. Mindegyik kiválasztott interjúalany tartózkodott hosszabb-rövidebb ideig szülővárosán kívül. Fruzsina nagyon korai életszakaszban kezdte, amikor a nagymamájánál élt Medgyesen; ennek jelentős szerepe volt a román nyelvi kompetenciáinak és a más kultúrákkal szembeni nyitottságának erősítésében. Kázmér csak egy fél évet töltött a brasói egyetemen, Dénes hat évig tanult Kolozsváron, Fruzsina pedig négyet, szintén Kolozsváron. Az egyetemi tanulmányok városa jelentős különbség az életútjaikban. Az autonómiájuk, a saját hétköznapi életük akkor kezdődött, amikor az első folyamatos időszakot töltötték az otthonuktól távol. Kázmér az édesanyjánál lakott az egyetemi éve alatt. A másik két alany viszonylag rövid periódust (három, illetve kilenc hónapot) töltött Magyarországon utolsó egyetemi évük alatt, tehát első mobilitásuk külföldi tanulásként kezdődött, amit a szakirodalom tanulmányi mobilitásként (credit mobility) említ (King és mtsai., 2016: 16; Fassmann és mtsai., 2018: 29).

Magánéletük főbb eseményei fontos lépcsőfokokként jelennek meg a narratíváikban (a feleségükkel való találkozásaik, az összeköltözés, a házasságkötés, a gyermekvállalás, a szülők válása). Dénes elsőéves egyetemistaként ismerte meg a későbbi feleségét, másodéves koruktól laktak együtt, míg Kázmér azután találkozott a későbbi feleségével, miután rátalált munkahelyére a polgármesteri hivatalban, és csak akkor költöztek össze, mikor kiment külföldre dolgozni. Egyikük 26 éves korában nősült, másikuk 31 évesen kötött házasságot. Fruzsina nem említett párkapcsolatot az egyetemi éve alatt. Nem házas, az interjú időpontjában van egy elvált párja két gyerekkel.

Életük kiemelkedő fordulópontja volt, amikor eldöntötték, hogy külföldre mennek egy időre. Dénes egy, az Egyesült Arab Emírátságokba tett kététes látogatás alapján kezdte el tervezni, hogy amennyiben a következő ügyvédi kamarai vizsgálja sem sikerül, akkor megpróbálnak állást találni a barátnőjével Dubaiban. Kázmér akkor döntötte el, hogy külföldre megy,

amikor a saját fizetésének értékcsökkenésén érezte a 2008-as gazdasági válság hatását (az édesanyja közben munkanélküli lett), és nem látott más esélyt arra, hogy a frissen vásárolt lakásának banki részleteit törlessze. A válság periódusát frusztrálónak és kiábrándítóknak érezte, de utólag hasznosnak is – pénzügyi problémái voltak, és ezek késztették arra, hogy más munkalehetőségekről gondolkodjon. Későn érő típusnak tartja magát, mivel 26 éves korában döntötte el, hogy mit is szeretne kezdeni az életével. Fruzsina 16 éves korában határozta el, hogy külföldre megy. A Magyarországon töltött ösztöndíjas időszaka alatt ismerkedett meg lengyelekkel, és kezdte el tervezni a lengyelországi útját.

Dénes viszonylag kevés helyen dolgozott, de ezeken belül jó előmeneteli lehetőségei voltak. Kázmér sokféle munkát kipróbált szakképzetlenként, de hosszú ideig dolgozott ugyanazon a helyen a szakmájában, amely kényelmes volt számára; nem voltak messzire mutató szakmai aspirációi. Fruzsina sok munkahelyet kipróbált, tanult és dolgozott egy időben, tíz évet fordított főként a karrierjére. A narratívája alapján rugalmas, magabiztos, bátor személy, aki nyitott az új kihívásokra és arra, hogy új helyekre költözzön (Varsó, Bukarest stb.) egy időre. Magas fokon megtanult lengyelül és angolul. Esetében nem beszélhetünk olyan intézményi kényszerekről, amelyek behatárolták volna a lehetőségeit. Dénest a sikertelen ügyvédi kamarai vizsga bátortalanította el, narratívája alapján ők maradtak volna az országban, ha sikerül az ügyvédi vizsgája. Mivel Kázmér nem tudta törleszteni a bankhitelt a lecsökkent fizetéséből, és mivel hiányzott a későbbi felesége, külföldre kellett mennie. Válthatott volna munkahelyet, próbálhatott volna jobban fizető állást találni otthon, de ez abban az időszakban otthon nehézségekbe ütközött. De így, a külföldi munka révén néhány hónap alatt törlesztették leendő feleségével a teljes hitelt az Ausztriában megkeresett jövedelmükből.

Mindegyik interjúalany lakástulajdonos a küldő országában, és mindegyikük a külföldön felhalmozott jövedelméből engedhette meg magának az ingatlanvásárlást.

4. táblázat. *Életútmérőföldkövek*

Table 4. *Milestones of their lives*

Visszatérő újító (Dénes, 30 éves)	Célirányos kereső (Kázmér, 33 éves)	Karrierkereső elvándorló (Fruzsina, 32 éves)
Érettségi és sportolás.	Négyévente iskolaváltás (zongora szakon végezte az elemi iskolát, az általános iskola felső tagozatát a Székely Mikó Kollégiumban, majd könyvelés szakon érettségizett a kereskedelmi középiskolában).	Másfél éves korában Medgyesre költözött a nagymamájához két és fél évre (ez az esemény a román nyelvi kompetenciák erősítése és a más kultúrákkal szembeni attitűdök szempontjából tekinthető fordulópontnak).
Hat évig tanult Kolozsváron. Diákszervezetekben tevékenykedett.	Szülei tizenhat éves korában elváltak.	Kétszer váltott iskolát. (A Székely Mikó Kollégiumban kezdte az elemi, majd két év után átment a Váradi József Általános Iskolába a testvérével. A Mikes Kelemen Líceumban érettségizett.)

Visszatérő újíto (Dénes, 30 éves)	Célirányos kereső (Kázmér, 33 éves)	Karrierkereső elvándorló (Fruzsina, 32 éves)
Elsőéves egyetemistaként ismerte meg a későbbi feleségét, másodév elejétől együtt éltek.	Brassóban folytatta tanulmányait a jogi egyetemen.	Tizenhat éves korában döntötte el, hogy külföldre megy.
Három hónapot töltött Pécsen, amíg írta a mesteri dolgozatát.	Az első félév után feladta, később a közgazdasági egyetemen végzett Sepsiszentgyörgyön. Egyetemi éve alatt számos részmunkaidős állása volt.	Elkezdte egyetemi tanulmányait Kolozsváron.
2010-ben jelentkezett először az ügyvédi kamarai vizsgára, sikertelenül.	Hét évig dolgozott a polgármesteri hivatal pénzügyi osztályán. Ebben a periódusban ismerte meg későbbi feleségét.	2006-ban kilenc hónapot töltött Magyarországon egyetemi hallgatóként, ahol megszerezte első munkatapasztalatát Budapest egyik kerületi önkormányzatánál. Lengyel diákokkal ismerkedett meg, és elkezdte tervezni, hogy Lengyelországba költözik.
Meglátogatták a későbbi felesége testvérét Abu Dzabiban, és elkezdte foglalkoztatni őket a „szerencsepróbálás” gondolata.	Huszonhat éves korában döntötte el, hogy mit akar az élettől.	2007-ben Krakkóba költözött, ahol három évig tanult és dolgozott.
Másodszor sem sikerült az ügyvédi kamarai vizsga; eldöntötték, hogy az Egyesült Arab Emírátsókba költöznek.	Nagy összegű bankkölcsönt vett fel lakásvásárlás céljából (Első ház program).	Varsóba költözött egy évre dolgozni.
Négy évig dolgozott Dubaiban, egy évig sportfelszerelések nagybani értékesítésével foglalkozott a Kappánál, főként sportkluboknak, majd több mint két és fél évig volt az Al Futtaimnál, előbb nagybani értékesítési igazgatóként, majd a nemzetközi piacon.	Édesanyja munkanélkülivé vált a 2008-as válság nyomán, míg az ő fizetése csökkent.	2011-ben visszaköltözött Krakkóba, és egy ideig szabadúszóként dolgozott egy képzéseket szervező cégnél.
2013 óta házas.	Fél évet töltött távol a későbbi feleségétől. (A lány külföldön dolgozott.)	Miután a cégnek pénzügyi problémái akadtak, tovább kellett állnia, magántanár volt egy évig; szűkösen élt meg belőle.
2014-ben vásároltak egy félkész házat Szentkirályon, Sepsiszentgyörgy közelében.	Egy panzió konyháján dolgozott három és fél évig szakképzetlen munkásként.	2012-ben néhány hétig Bukarestben dolgozott.

Visszatérő újtó (Dénes, 30 éves)	Célirányos kereső (Kázmér, 33 éves)	Karrierkereső elvándorló (Fruzsina, 32 éves)
2015-ben telepedtek vissza, mivel 2015 augusztusában megszületett a lányuk.	Másfél évvel az interjú előtt megnősült.	2013-ban Londonba költözött, konkrét elképzelés nélkül arról, hogy mit fog dolgozni. Kevesebb mint egy hónap múlva alkalmazták oktatásszervezőként egy képzőintézménynél. Fél év után átigazolt egy hasonló céghez jobb fizetésért és rugalmas munkaprogramért trénerként. A rugalmas munkaprogramjának köszönhetően sok időt töltött párjánál Amszterdamban és Utrechtben.
Amikor hazaértek, kapott egy állásajánlatot Sepsiszentgyörgyön, egy volt osztálytársa szüleinek a cégénél, marketingértékesítés, csipetnyi jogi vonatkozással. 2015 szeptemberétől ott kezdett dolgozni.	Az interjú időpontjában a helyi polgármesteri hivatal ugyanazon osztályán dolgozott, mint korábban, és első gyermeküket várták.	Az interjút megelőző évben befektetett egy sepsiszentgyörgyi lakásba, de ezt utólag többnek érezte, mint egyszerű befektetés, először életében felmerült benne a valamikori visszaköltözés gondolata.
	Az édesapja tizennyolc év után újra kommunikálni kezdett vele.	Az interjú időpontjában van egy párkapcsolata, a párjának pedig két gyereke, Budapestre költözik, hogy együtt élhessenek. Úgy gondolja, hogy tíz évet töltött a karrierjével, így ideje a családra és a gyerekekre fókuszálni.

Identitások a narratív biográfiákban

Mindegyik interjúban főként az etnikai identitás jelenik meg a mindennapi élet fontos jellemzőjeként a származási ország kisebbségi léhelyzetében és a befogadó országban érzékelt kulturális különbségek forrásaként. Dénes édesapja román, de nem tartották a kapcsolatot egymással, így az interjúalany nem tartja a románt az identitása fontos aspektusának, magyarként határozza meg magát. Különbözőképpen él meg a kisebbségi identitásukat. Kázmér a visszatérése után problémákba ütközött a román nyelvtudásának hiányosságai miatt, és frusztrált a hatóságok attitűdje, valamint a nyelvi jogok gyakorlásának szűkös lehetőségei miatt. Fruzsina rövid ideig Bukarestben dolgozott, és mindig nyitott volt új nyelvek tanulására (pl. lengyel, angol), így ő nem ütközött problémákba az etnikai identitásához kapcsolódóan, otthon érezte magát Lengyelországban. Dénes azt tapasztalta, hogy az európai embereket tisztelet övezi Dubaiban. Az angol nyelv bárhol használható, akkor is, ha nem számít hivatalos nyelvnek, szerinte nem olyan fontos ez a kérdés egyik nemzetiség irányából sem, mint amilyenek néha tűnik különböző beszélgetésekben.

Az elvándorló (diaszpóra)közösséggel kapcsolatos érzéseik

Az interjúk készítése során arra kértük az alanyokat, hogy hasonlítsák össze a küldő és a befogadó országukat. Beszéltek az ott élőkéről, a különböző kultúrákról is. Arról is kérdeztük őket, hogy miként látták a saját elvándorló (diaszpóra)közösségüket az adott országban, illetve hogy miben különböztek más migránsközösségektől.

Dénes, úgy tűnik, jól kapcsolódott egy kis erdélyi közösséghez a Dubaiban töltött évek során, Kázmér elszigetelten élt a későbbi feleségével, míg Fruzsina jól beilleszkedett a lengyel lokális közegekbe, azonban kevésbé találta meg a helyét Angliában, és a magyar elvándorlók két csoportját azonosította: a fehér- és a kékgalléros munkásokat, akiknek különböznek az integrációs esélyeik is.

Dénes nem érezte úgy, hogy része lenne a román vagy a magyarországi csoport(ok)nak, de a feleségével megtalálták a helyüket egy kisebb közösségben, amely húsz erdélyi magyarból állt.

A koldusokat leszámítva Kázmér nem találkozott romániai vagy erdélyi emberekkel Salzburg mellett. A magyarországi magyarokkal szemben egyaránt vannak negatív és pozitív érzései. Elszigetelt életvezetésükből kifolyólag nem voltak gyakoriak a közösségi találkozásai.

Fruzsina idegennek érezte magát Magyarországon és az Egyesült Királyságban, de elfogadottként, megérkezettként, integrálódottként, otthon érezte magát Lengyelországban. Az utóbbi országban volt egy román jó barátja, aki nem „számított” tipikus románnak tíz év külföldön töltött idő után (utólag bánja, hogy nem tartotta szinten a román nyelvi kompetenciáit, nem kereste a románok társaságát). Számos észak-magyarországi, angolul dolgozó, jól fizetett ismerőse volt Lengyelországban (olyan környezetet keresett, ahol anyanyelvét használhatja, és erdélyi magyarokkal alig találkozott abban az országban, a kedvezőtlenebb gazdasági helyzetű észak-magyarországi térségekből származó munkavállalókkal viszont gyakran, ez utóbbi kapcsolatokat úgy tűnik, inkább instrumentális megfontolásból választotta). Az Egyesült Királyságban két típusú románait figyelt meg: azokat, akik bébiszitterként vagy pincéerként dolgoznak hosszú ideje, és azokat, akik nemrég érkeztek hasonló célból. Mindkét kategória többsége gyenge nyelvi kompetenciákkal bírt, és alulfizetett munkavállalóként jellemezhető. A magyarországiak között szintén két fő csoportot különböztetett meg: egyik a romániaiakhoz hasonló, a másik viszont jó nyelvi készségekkel és jól fizetett munkával definiálható. Szerinte azoknak a románoknak és magyaroknak, akik nem beszélnek jól angolul, nincs esélyük integrálódni a brit társadalomba, és döntően csak a saját közösségeikben élnek. Kérdés marad, hogy a jó nyelvi kompetenciákkal rendelkező migránsoknak milyen integrációs esélyeik vannak ugyanebbe a társadalomba.

Migránstípusok a narratívák alapján

Kázmér és Dénes három és fél évet, illetve négy évet töltött munkával külföldön, és ők visszatérő migránsok, míg Fruzsina olyan elvándorló, aki több mint tíz éve él külföldön. Bár Dénes négy év után tért vissza, és az interjú időpontjában még csak formálisan indította el a vállalkozását, ő képviseli a visszatérő újító potenciális típusát, aki kis léptékben összekötő kapcsot képez a küldő és a befogadó társadalom között bizonyos üzleti szegmensekben. Kázmér sem bukott, sem konzervatív, sem időskori, sem újító visszatérőként nem jellemezhető Cerase (1974) típusai közül; bár csak néhány évet töltött külföldön, visszatérésének nem kudarc az oka, és nem jellemzi a nehézkes reintegráció, a kibocsátó társadalomtól való eltávolodás, sem az

innováció. Nem állt szándékában hosszabban külföldön tartózkodni, nem próbálta maximalizálni a jövedelmét, amikor elérte a kitűzött célját (a bankhitel törlesztése és az ingatlan nagyobbra cserélése), akkor visszatelepedett, és ugyanabban az intézményben helyezkedett el, ahonnan a 2008-as válság nyomán fellépő pénzügyi kényszerhelyzetben távozott. Visszatérésében valószínűleg képzettségéhez mért alulfoglalkoztatottsága, a befogadó társadalomtól való izolációja és a transznacionális kapcsolattartása is szerepet játszhatott, ami egybecseng Snel és szerzőtársai (2015) eredményeivel. Mivel szoros kapcsolatot ápolt a küldő társadalomban maradt erős kötéseivel, illetve nem tartózkodott hosszú ideig külföldön, a helyi gazdaságba és társadalomba történő visszaintegrációja nem bizonyult problematikusnak. Viszont a helyi gazdaságba és társadalomba való beilleszkedés elősegítésének szükségességét támasztják alá azok a kutatási eredmények, amelyek szerint az ingatlanbefektetéseket célzó migráns keresők nehézségekbe ütköznek a megszerzett ingatlan fenntartásában, pontosabban a munkaerőpiaci integrációjuk hiányában a további külföldi munkavállalás jelenthet logikus gazdálkodási stratégiát (White, 2013). Cerase visszatérő migráció tipológiája újragondolásra szorul, mivel a megközelítésének napvilágra kerülése óta eltelt több mint négy évtizedben egy sor társadalmi és gazdasági változás következett be és gyorsult fel.

A narratív stratégiákról

Két interjúalany a háromból a saját elképzelését követte az önmegvalósításról és a karierról, míg a harmadik egy strukturális kényszer eredményeként ment külföldre, nehéz pénzügyi helyzetbe került a 2008-as gazdasági világválság következményeként. Mindhárman magasan képzett migránsok voltak, de Trevena fogalmai alapján két interjúalanyt karrierkeresőnek nevezhetünk, a harmadikat pedig célirányos felhalmozónak (Trevena, 2013; King és mtsai., 2016; Fassmann és mtsai., 2018). A két karrierkereső közötti különbségek (a számos eltérő vonás közül a jelen elemzés szempontjából az egyik leglényegesebb az, hogy az egyik visszatért) megragadása érdekében a három eset elemzése során ötvöztük Cerase (1974) és Trevena (2013) tipológiáját, így az egyik karrierkeresőt visszatérő újítként is azonosítottuk.

Dénes abszolút aktív és tudatos stratégiaként írta körül a migrációs pályáját, amelyet ő maga és a felesége tervezett és valósított meg.

Kázmér elkerülhetetlen stratégiaként írta le a migrációs pályáját. Hangsúlyozta, hogy nem tervezett külföldi munkavállalást. Arra kényszerült, hogy megpróbálja azt a kedvezőtlen pénzügyi helyzete miatt a 2008-tól kibontakozó válság idején. Ugyan kényszerpályaként fogta fel, úgy emlékszik vissza arra a periódusra, mint pénzügyileg sikeres időszakra.

Fruzsina a leginkább tudatos a tíz fiatal interjúalany közül, akiknek az életútját vizsgáltuk a kutatás során. Tizenhat éves korában döntötte el, hogy külföldre megy, narratívájában teljesen autonóm, aktív szereplőként mutatja be magát. A tanulmányai folytatására, a külföldre településre, a munkakeresésre stb. vonatkozó döntéseket mind egyedül hozta meg.

KÖVETKEZTETÉSEK

Terepmunkánkat Sepsiszentgyörgyön végeztük, a Románia közepén fekvő kis és gazdaságilag kedvezőtlen helyzetű, magyar többségű Kovászna megye székhelyén. A várost az alacsony hozzáadott értékkel jellemezhető feldolgozóipar dominálja, valamint a kulturális események viszonylagos sűrűsége emeli ki a környező kisvárosok sorából.

Három „tipikus” életutat választottunk ki azzal a céllal, hogy összehasonlítsuk a narratíváikat, azonosságtudatukat/kötődéseiket, életpálya-fordulópontjaikat. Annak ellenére, hogy a címben tipikus interjúalanyok szerepelnek, a kiválasztott esetek sajátos csoportját képezik a fiatal migránsoknak, hiszen mindegyikük felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A felhasznált szakirodalmi megközelítések szerint egyikük visszatérő újítként azonosítható, a második karrierkeresőként, a harmadik pedig célirányos felhalmozóként. A visszatérő újítként szintén karrierkeresőként definiálható a befogadó országban, így a különbségek mellett Dénes és Fruzsina profilját számos hasonlóság is jellemzi. Az 5. táblázatban a Trevena (2013) tipológiájában található szempontokból kiindulva, azokat kiegészítve összefoglaltuk a kiválasztott esetek alapvető vonásait.

Különbségek fedezhetők fel a narratíváinkban az élettörténetük kezdetét illetően, az életük másodlagos mérföldkövei tekintetében, eltérőek a befogadó országaik, motivációik, stratégiáik, döntéseik. Ugyanakkor hasonlóságokat találunk a társadalmi és pénzügyi hazautalásaik, ingatlanba történő befektetéseik, a kék- illetve fehérgalléros munkát végzők külföldi integrációs esélyei vonatkozásában. Tapasztalataik alapján azok esélyei sem egyértelműek a befogadó társadalomban az ott általános életszínvonal elérésére, akik beszélik a befogadó ország nyelvét, és a szakmájukban dolgoznak. A nyelvtudás a leginkább szükséges belépő a befogadó társadalomba való integrációhoz, de az interjúalanyaink kapcsolathálói többnyire azt mutatják, hogy a saját diaszpórájukban találják meg integrációs közösségüket, szeparáció érvényesül a tömeges bevándorlással jellemezhető társadalmakban. Az intenzív transznacionális kapcsolattartás és a kapcsolatok heterogenitása kedvez a visszatérésnek (hiányuk pedig megnehezíti), épp úgy mint a hazai munkaerőpiaci integráció sikerességének. A visszatérő migránsok új rétegződési pozíciót foglalhatnak el a külföldön megszerzett tudástőke, pénztőke, kapcsolati tőke befektetése révén. Ennek megvalósításában a kibocsátó közeg is szerepet játszik, és ez abban nyilvánul meg, hogy miként viszonyul a visszatérő előrelépéséhez, milyen hagyományai vannak a kilépésnek és hazatérésnek, milyen mértékben fogadja el, mennyiben támogatja a vándorló feltételezhetően külső mintákat adaptáló otthoni gyakorlatát, stratégiáját.

5. táblázat. Az elemzett esetek jellemzői
Table 5. Characteristics of the analyzed cases

	Visszatérő újtó	Karrierkereső	Célirányos felhalmozó
A migráció célja	„szerencsepróbálás”, több munkalehetőség, jobb fizetés, üzleti kapcsolatok építése, kezdőtöke gyűjtése az otthoni ingatlanbefektetéshez és vállalkozásindításhoz	a szakmai karrier folytatása, posztmaterális célok (nyelvtanulás, utazás)	megtakarítások a jövőbeli otthoni ingatlanbefektetéshez
Narratív stratégiák	tudatos önmegvalósítás	tudatos önmegvalósítás	elkerülhetetlen kényszerpálya, amely során sikeresen elérte kitűzött célját
Döntéshozás	a párjával közösen meghozott döntés, hálózatok segítségével	nagyon korai életrszakaszban meghozott individuális döntés	a párja mintájának követése
Kockázathoz való viszony	visszatérés utáni kockázatvállalás vállalkozásindítás révén	kockázatvállalás a befogadó társadalmakban	kockázatkerülés
Szerep	mintaadó	mintaadó	mintakövető
Korábbi mobilitási/autonómia-tapasztalatok	tanulmányi mobilitás	tanulmányi mobilitás	késői önállósodás, „mama-hoteltől” végzett felsőfokú tanulmányok, részleges egzisztenciális önállósodás az egyetemi életrszakaszban végzett alkalmi munkák révén
A migráció időkerete	ideiglenes	hosszú távú	ideiglenes
Munkakeresési stratégiák	fehérgalléros munka vállalása, rugalmasság, tanulásra való nyitottság, szakmai előmeneteli lehetőségek keresése	szakmai előmeneteli lehetőségek és új képzettségek megszerzésének keresése, tervezett karrierút követése, ugyanakkor új, felmerülő lehetőségekbe való belegrás a felfelé irányuló mobilitás érdekében.	a legkönnyebben elérhető és legjobban fizetett, alacsony képzettséget igénylő munka elvállalása, a vendéglátás területén, túlképzettként
Mobilitás a befogadó országok munkaerőpiacán	vertikális és horizontális mobilitás, kevés munkahelyváltás	vertikális és horizontális mobilitás, munkahelyváltások a két országban, több városban töltött időszakok alatt	alacsony fokú horizontális mobilitás, hosszú távú alkalmazás irányába mutató tendencia
Integrációs esélyek a befogadó országban	gettósodás (saját közösséggel való kapcsolattartás)	a lengyel társadalomban sikeres, az Egyesült Királyságban kedvezőtlenebb	izoláció (területi szegregálódás)

Forrás: saját szerkesztés Trevena (2013) kritériumainak felhasználásával/kiegészítésével

SZAKIRODALOM
REFERENCES

- Bándy, K. (2014). *A magasan képzett magyar munkaerő migrációs hajlandósága és a tanulmányi mozgás mint motivációs tényező*. PhD-értekezés. Széchenyi István Egyetem.
- Bögre, Zs. (2003). Az élettörténeti módszer elméletben és gyakorlatban. *Szociológiai Szemle*, (1), 155–168.
- Braham, M., & Braham, M. (2000). 'Romani Migrations and EU Enlargement'. *Cambridge Review of International Affairs*, 13(2), 97–111. <https://doi.org/10.1080/09557570008400301>
- Cluj Management and Planning Group (2016). *Strategia integrată de dezvoltare urbană a municipiului Sfântu Gheorghe*.
- Cerese, F. (1974). Expectations and Reality: A Case Study of Return Migration from the United States to Southern Italy. *The International Migration Review*, 8(2), 245–262. <https://doi.org/10.2307/3002783>
- Fassmann, H., Gruber, E., & Németh, Á. (2018). *Conceptual overview of youth migration in the Danube Region*. Universität Wien. YOUNIG Working Papers No. 1.
- Gödri, I. (2010). *Migráció a kapcsolatok hálójában. A kapcsolati tőke és a kapcsolatháló jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban*. Központi Statisztikai Hivatal – Népeség tudományi Kutatóintézet. Kutatási Jelentések 89.
- Huzdik, K. (2014). *Migrációs potenciál alakulása és az azt befolyásoló tényezők a XXI. század első évtizedében Magyarországon*. PhD-értekezés. Szent István Egyetem.
- Józsa, I. (2018). *A magyarok munkavállalási célú vándorlásának jellemzői az Európai Unión belül*. PhD-értekezés. Szent István Egyetem.
- King, R., Lulle, A., Moroşanu, L., & Williams, A. (2016). *International Youth Mobility and Life Transitions in Europe: Questions, Definitions, Typologies and Theoretical Approaches*. University of Sussex – Sussex Centre for Migration Research. Working Paper No. 86.
- Kovács, É. (2007). Narratív biográfiai elemzés. In É. Kovács (szerk.). *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet* (373–396. o.). Magyar Néprajzi Múzeum. Regio Könyvek.
- Kovács, É. (2011). A narratív módszertanok politikája. *Forrás*, 43(7–8), 3–20.
- Kovács, É., & Melegh, A. (2004). A vándorlást elbeszélő narratívák neme, avagy nők és férfiak elbeszélései – női és férfi elbeszélésmódok. In A. Pető (szerk.). *Társadalmi nemek képe és emlékezete Magyarországon a 19–20. században* (175–198. o.). Nők a Valódi Esélyegyenlőségért Alapítvány.
- Kovács, É., & Melegh, A. (2000). „Lehetett volna rosszabb is, mehettünk volna Amerikába is” – Vándorlástörténetek Erdély, Ausztria és Magyarország háromszögében. In E. Sik (szerk.). *Diskurzusok a vándorlásról* (93–152. o.). MTA Politikai Tudományok Intézete.
- Kunuroglu, F., Van de Vijver, F., & Yagmur, K. (2016). Return Migration. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(2). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1143>
- Lados, G. (2018). *A Magyarországra történő visszavándorlás társadalomföldrajzi vizsgálata*. PhD-értekezés. Szegedi Tudományegyetem.
- Melegh, A., Kovács, É., & Gödri, I. (2010). „Azt hittem, célt tévesztettem”. *A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai*

országban. Központi Statisztikai Hivatal – Népszégtudományi Kutatóintézet. Kutatási jelentések 88.

- Moroşanu, L., Bulat, A., King, R., & Lulle, A. (2017). *Young Europeans in London: Romanians' career transitions and settlement plans before and after Brexit*. Presentation at the 'Romanian Migration Workshop', University College London, 27 April 2017. <http://www.ymobility.eu/wp-content/uploads/Romanian-migration-workshop-slides-28-Apr.pdf> (Letöltve: 2018. december 27.)
- Sandu, D., Toth, G., & Tudor, E. (2017). The nexus of motivation–experience in the migration process of young Romanians. *Population Space and Place*, e2114. <https://doi.org/10.1002/psp.2114>.
- Snel, E., Faber, M., & Engbersen, G. (2015). To stay or return? Explaining return intentions of Central and Eastern European labour migrants. *Central and Eastern European Migration Review*, 4(2), 5–24.
- Sólyom, A. (2020). Transnational Youth Migration in Sfântu Gheorghe: processes, effects and policy challenges. Local status quo analysis developed within the project 'YOUMIG – Improving institutional capacities and fostering cooperation to tackle the impacts of transnational youth migration'. *Reconnect Working Papers*, 10(33), 1–81.
- Trevena, P. (2013). Why Do Highly Educated Migrants Go for Low-Skilled Jobs? A Case Study of Polish Graduates Working in London. In B. Glorius, I. Grabowska-Lusinska & A. Kuvik (szerk.). *Mobility in Transition: Migration Patterns after EU Enlargement* (169–190. o.). Imiscoe Research – Amsterdam University Press.
- White, A. (2013). Double return migration: failed returns to Poland leading to settlement abroad and new transnational strategies. *International Migration*, 52(6), 72–84. <https://doi.org/10.1111/imig.12138>

MELLÉKLET

Táblázat a vándorló interjúalanyok szociodemográfiai jellemzőiről

Table about socio-demographic characteristics of the young migrant interviewees

Változó	Kategória	Személyszám
Nem	Férfi	7
	Nő	3
Iskolai végzettség	Alapfokú	2
	Középfokú	5
	Felsőfokú	3
Családi helyzet	Gyermekes	4
	Gyermektelen	6
Migrációtípus	Visszatérő migráns	2
	Rövid távú migráns	4
	Ingázó	0
	Elvándorló	4
	Bevándorló	0
Munkaerőpiaci helyzet	Diák/hallgató	2
	Alkalmazott	6
	Munkanélküli	2
Célország	Egyesült Királyság, Ausztria, Németország, Magyarország, Dubai, Lengyelország	10